

כשהאר"י פגש את הרי

גלגול נשמות – מיסטיקה יהודית ומיסטיקה הינדית

תפיסות מוסר שונות

avrumr@yahoo.com זאת והרבה עוד ניתן לשמוע בהרצאה/ות מוזמנת לפרומים ולקהלים שונים

אחת האגדות האורבניות הנפוצות, היא אודות צעיר ישראלי הפוגש איש רוח ('גורו') במזרח. הצעיר מבקש דעת. הגורו, אליבא דאגדה אורבנית זו, אומר לו: יש ביהדות את כל החכמות הנדרשות, למה אתה בא אלי? במאמר מוסגר, אם אכן קרה דבר כזה אי אז אי שם, הגורו דן הבין שהצעיר מונע על ידי ציפיות אגו לא ריאליות, ולכן פטר אותו בנימוק שכזה.

ישנם הבדלים, מהותיים וקטנים; ישנן חכמות משותפות ושאינן משותפות, וודאי שאין מגזר רוחני אחד שמכיל הכל, ונותן תשובות לכל, או מציע לכל אחד דרך המתאימה לו. אך הכרות עם האחר, גם אם הוא שונה, מעמיק ומרחיב, והזדמנות לפגוש תפיסות שעשויות להעשיר את המוכר, להוסיף חדש ולהעמיק.

במאמר זה נצביע על הבדלים בין המוסר "היהודי" למוסר "ההינדי", כשברקע תפיסת גלגול הנשמות, כשכל אחד מהם משרת את החברה שלו, היסודות התרבותיים, הדתיים והרוחניים.

המושג השגור "גלגול נשמות", מקושר גם למושג "קארמה" / "גורל". נראה כאן את ההבחנה המוסרית בין "גלגול" יהודי-קבלי, לבין "גלגול" הינדי. מה ההשלכות ההתנהגותיות ומה נדרש מיהודי ומה מהינדי. מה מניע ומאיים על שגרת חייו וייעודו, בכל הקשור לעשיית טוב, אחריות על המעשים, רצון חופשי, בחירה, ומהו "חטא", העונש ותוצאותיו.

גם אם מנעד ההגדרות, התפיסות והדקויות של המושג "היהודי", "ההינדי", "גלגול נשמות" גדול ורחב עד מאד, ובכל תפיסה ניתן למצוא משמעויות שוליות שונות מהמקובל, נראה שניתן למקד את המשתמע מתפיסת גלגול הנשמות בשני מוקדים מובחנים שיכוננו להלן "היהודי" ו"ההינדי".

נזהיר כבר כאן שהחלוקה והאפיון הנם סכמתיים ולוקים בפשטנות מודעת, שכן העמקה, פרוט, עלעול בדקויות ומשמעויות, יבלבלו יותר מאשר יעשירו.

הערה חשובה: המקורות המצוטטים כאן הם לשם הדגמה של הטיעונים. שער הגלגולים של ויטאל, המצטט את האר"י הקדוש, והבהגוד-גיתת ההינדית, מייצגים נאמנה, בין השאר את הסוגיות המרכזיות המועלות כאן, אך אין לראות בהם כייצוג יחיד, וודאי שיש מקורות רבים נוספים, שבחלקם נמצא גם קשת דיעות שונות במידת מה מהמתואר כאן.

טרמינולוגיה

"נשמה" על פי המיסטיקה היהודית וזו ההינדית, היא הוויה אישית ונצחית, לא חומרית, ואין בנמצא אמצעי חומרי לראותה, אינה נתפסת על ידי החושים, אינה מתבטלת ואינה ניתנת להשמדה. סוד החיים בכל חי הוא הימצאות הנשמה שלא ניתן לראותה כלל, שמצאה לה משכן זמני בגוף החומרי.

הנשמה שוכנת בחלק גדול של החי בעולם החומרי (על פי המיסטיקה היהודית) ובכל דבר, בכל חלקיק, חי ודומם (על פי המיסטיקה ההינדית) "אני הזרע [הגורם] המחולל כל הוויה. אין ישות מתנועעת או דוממת שמתקיימת בלעדי" (בהגוד-גיתא פרק 10, 39). בשעת המוות נוטשת הנשמה את הגוף, ובשעת העיבור, מוטמעת בביצית המופרית בגוף אחר, כדי להיוולד שוב בגוף חדש. הרעיון הוא שבכל מחזור חיים תהיה התעלות רוחנית מודעת, בתקוה להשתחרר ממעגל המיתות והלידות.

"קארמה" – ('פעולה' בסנסקריט) היא עקרון פעולה ותגובה, סיבתיות, המניעה את גלגול הנשמה. לכל מעשה, מחשבה, כוונה מודעת ושאינה מודעת, יש תוצאה של מעשה נוסף וחוזר חלילה. מורשת אישית נצברת שמתקבעת בזיכרון אינסופי של מעשים וכוונות, שמתבטאים בהוויה הרגעית בה מצוי האדם בחייו, ובתבנית התנהגות ותפיסה המאפיינת אותו. יש בה שילוב בין אפשרות לבחירה אישית לשנות את ההתנהגות, המעשים והכוונות, ומכאן את התוצאות שלהם, לבין ציר מוביל של עקרונות פעולה המוטבעים באדם עוד טרם לידתו.

ייעוד הנשמה היא להשתחרר מכבלי הקארמה, ממעשה ותוצאה, ובכך לסיים את גלגולה בעולם החומרי. המשותף לכל הדתות ותפיסות רוחניות, כל אחת בשיטתה, בלשונה ובמרחב הדימויים הייחודי לה, הוא ההנחיה, הדרך המוצעת כיצד להשתחרר מכבלי הקארמה, ומכאן גם השתחררות מכבלי חוקי הטבע והזמן, כדי להיעלם לתמיד מהעולם החומרי, ולקחת חלק בהוויה רוחנית נצחית.

עיקרי תפיסה יהודית ותפיסה הינדית והשלכותיהן על התנהגות מצופה מהאדם

על פי שתי התפיסות, המיסטיקה היהודית וההינדית, מוות הנו נטישת הנשמה את הגוף שהופך לעפר ונמוג, וחזרתה לגוף אחר, למחזור חדש של לידה ומוות. מטרת הגלגול הנו "תיקון" יהודי, או

"התעלות" הינדית. לתקן את אשר קולקל במעשים קודמים, להתעלות באופן מודע לכשלים הקודמים, ולהימנע מהם להבא.

"שצריך האדם לידע מי נשמתו, ועל מה בא לעה"ז [לעולם הזה], ומה צריכה לתקן." (שער הגלגולים, הקדמה ו') "אבל אם בפעם ההיא חטא ופגם, וימות - יצטרך לחזור בעולם..." (הקדמה ז') מצטט רבי חיים ויטאל את מורו ורבו האר"י.
"על ידי עיסוק בשירות האל, צדיקים או חסידים, משתחררים מתוצאות מעשיהם בעולם החומרי, ובדרך זו נגאלים ממחזוריות הלידה והמוות, ומתעלים אל מעבר לכל סבל (בהגוד-גיתא, פרק 2, 51) "אותה הויה שזוכר האדם בעזבו את גופו, אליה הוא ישוב תמיד" (פרק 8, 6), מסביר האל ללוחם ארגינה בשדה הקרב, המחפש נחמה והשלמה למעשיו הבלתי ראויים בעיניו.

תפיסה יהודית

א. חומר ורוח

היהדות לדורותיה ממעטת לעסוק במגוון החי המצוי בעולמנו, ואצל מי ביניהם שוכנת נשמה. עם זאת נמצא שכדי לבדל את האיכות היהודית משאר העולם, קיים דרוג איכות רוחנית, שהעיסוק בו התגבר מאד במאות האחרונות: "נשמה יהודית" היא זו שוכנת בכל לב יהודי חי. יש הגורסים שמקורה הרוחני ייחודי אף הוא, לא כמו של האחרים. אחריו, בסולם האיכויות הרוחניות יורד, הגויים, בעלי חיים צומח ודומם, כשאין הסכמה גורפת, היכן שוכנת נשמה (אדם וחלק מבעלי החיים) והיכן לא (בדרך כלל צומח ודומם).
יש אף המגדילים להפריד, וטוענים שיש אף הבדל רוחני, בין נשמה של יהודי מקיים מצוות כהלכה, לבין אלה החילוניים, שמוצאם יהודי אך הם אינם מקיימים את ההלכה. מכאן נבין את החשיבות הגדולה באפיון, ובצרוף חדשים לעם היהודי, שכן מדובר בנשמה שהגיע ממקור רוחני פגום יותר. אצל הדרוזים למשל, ההבחנה ברורה בהרבה, ומאחר לתפיסתם, מקור הנשמה הדרוזית הוא מובחן ובהיר, אין כל אפשרות דתית לצרף לקהילה הדרוזית זרים, אלה שלא נולדו כדרוזים.

ב. מי הוא "יהודי טוב"?

התפיסה היהודית למעשים טובים ונכונים, ומכאן גם הנגדה ל"חטא", תלויה במידת ציות לחוקי התורה/ ההלכה, וקיומם באופן המדוקדק ובכוונות הטובות ביותר. ציות להלכות וזוטי הלכות, שעצם קיומן הוא רצון האל. מכאן שמילוי המצוות הנו ריצוי האל, למלא את רצונו. כל סטיה מעצם קיום פרט בהלכה, במודע וגם שלא במודע, מועדת לעונש פרטי, קהילתי ואף לאומי. עוד במקרא, תפיסה שהיא שורש התפיסות היהודיות הנוכחיות נמצא למשל הסבר לחורבן בית ראשון שמובא באופן נחרץ על ידי הנביא ירמיהו: "וְנִטְשְׁתִּי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי" [ירמיהו כ"ג]. אלוהים מניח לרע להתחולל על כי לא עשיתם הטוב בעיניו. מקום האל במודעות היהודית לעשיית הטוב הוא מרכזי, שכן עצם הידיעה שכל סטייה מרצונו, גורר עונש לחוטא, ובנוסף מתווסף גם חלק באשמה שבגינה מתחולל עונש קולקטיבי, למרות התמיהה וההסתייגויות: "וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הַרְוֹת לְכֻלְבָּשָׁר הָאִישׁ אֶחָד יִחָטָא וְעַל כָּל־הָעַדָּה תִקְצָף?" (במדבר ט"ז, 22)

ג. תפקיד הגלגול של נשמה יהודית

גלגול הנשמה הוא מושג חדש יחסית במסורת היהודית לדורותיה. הגלגול הוא לשם תיקון המעשים הלא הולמים שנעשו. מצוין באופן ברור בספרות הקבלית, במיוחד בספרות שהותיר האר"י ותלמידיו (מאה 16 והלאה): **"הראשונה הוא, לפי שעבר על איזו עבירה מעבירות שבתורה, ובא לתקן. הב' [השניה] הוא לתקן איזו מצוה שחסר ממנו..."** (שער הגלגולים, הקדמה ח'). ועל כך יש אינסוף סיבות והסברים, שניתן לתמצתן לתיקון מעשים לא ראויים, שהם בניגוד לרצון האל המיוצג על ידי ההלכה, מהחשובות שבהן, עד לזוטי הזוטות שבה.

העולם הזה הוא החומר, הפגום מוסרית מעצם הנהיה אחר החומר, הוא שרירותי, וחסכן מאד בחסד לעומת מכאובים וסבל. בעולם הזה חווה הנשמה מסע מפרך של ענישה לצורך חינוך נוקשה, הרבה דין ומעט חסד, וכל זאת על מנת לכוון לדרך הנכונה. מהלך הנשמה בעולם הנו "תיקון" הפגמים שבצד המעשים הלא ראויים שנעשו על ידה, בכוונה תחילה או בשוגג, מאז ומעולם. כדי להגיע טהור מכל חטא שנסלח ומורק בחסד האל, ולמצוא משכן במרום, בקרבת האל לנצח, יש למרק את כל החטאים, גם אם נמשך במחזורי חיים רבים, כמו גם במהלך כל מחזור חיים. למשל, חטאים מרכזיים המוזכרים באופן מפורש הם קודם כל פגיעה או פגימה "בהשאת השם" - המשכיות המשפחה הכרוכה החל מאי העמדת בנים (פרו ורבו), ואי הסכמה לקיום מצוות הייבום - לדאוג להמשכיות גם אם קרוב המשפחה נפטר והותיר אחריו אלמנה. לצד אלה, אינסוף מעשים, שפוגמים במידה כלשהי את עשיית המצוות וכלל ההלכה כהלכתן.

ד. התיקון היהודי באמצעות הגלגול

עשיית הטוב בעיני אדני מתפרשת במקרא כדבקות באלוהי ישראל ובחוקותיו, שעם השנים הפכו להלכה ההולכת ומתעבה ומתרחבת החל מתקופת המקרא, עם שינוי לתורה שבעל פה על ידי התנאים (מאה 1-2 לספירה) ועד ימינו. **"לא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וַיִּשְׁרָאֵל לֹא-אָבָה לִי וַאֲשַׁלְּחֵהוּ בְּשָׂרֵי-רִוּת לִבָּם יִלְכּוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם. לֹא עָמִי שָׁמַע לִי וַיִּשְׁרָאֵל בְּדַרְכֵי וְהִלְכוּ בְּמַעַט אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּה וְעַל צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדַי (...). וַיִּאֲכִלְהוּ מִחֶלֶב חֶטָּה וּמִצֹּר דָּבַשׁ אֲשֶׁבִיעֵד" (תהילים פא).** אי ציות להלכה "לא שמע עמי לקולי" הפך לאבן הפינה של המוסר היהודי, על קרביה המשתנים ומתעצמים עם הדורות. זהו החטא שעליו יש להיענש. השכר יתאפשר "לו עמי שומע לי... בדרכי יהלכו". התוצאות האישיות לסרוב והתכחשות לרצון האל, הן סבל, יסורים, ותלאות רבות. התוצאות הקולקטיביות הן העונש שכבר נחוה מספר פעמים לאורך ההיסטוריה - חורבן הארץ על אנשיה, סילוק העם מהטריטוריה הפיזית לגולה, ובכל דור דור - יסורים, גזירות ושמד בקבוצות שונות מהציבור היהודי רחבי העולם, כמו גם בארץ. אך התיקון לא עוצר כאן, אלא מגיע **"על חטא שחטא האדם הראשון"** - להעלות ולתקן את הניצוצות מעולם הקליפות (שער הגלגולים, למשל הקדמה כ"ג).

מירוק החטא של הנשמה "היהודית", אותו החסד האלוהי הממתיק, במקום הדין ללא מידת הרחמים שגוזר על עושה העברה, נוגע רחוק יותר ממעשי האדם עצמו, אל חטאים של אחרים, ולעתים פוגע גם בבריות שאין להם קשר למעשה. יסורי ילדי החוטא, אשתו ו/או הוריו למשל, הם חלק מהענישה האישית, אך במבט קרוב יותר, ניתן להסביר, שכל אחד מבני המשפחה, התמים לכאורה, גם הוא נענש על חטא אישי כלשהו, ולחילופין, מות ילדים למשל, הוא השלמת מעגל של חטא ועונש בו קשורים ההורים וכד', כשגלגול מקום מרכזי בהבנת ההגיון השמימי העומד אחרי זה..

הבחירה של החוטא, על תיקון התנהגותו, ולחילופין התכחשות לטוב היהודי המוצע, כבר בגלגול שהחטא נעשה, ואם בגלגולים הבאים, לא תשנה תמיד את העונש. על כל נשמה יהודית לכפר לא רק על חטאיה, אלא על חטאי הקולקטיב, של משפחה, קהילה ואומה, על כי לא נענו לרצונו המוכמן של האל בהלכה היהודית, "בתורה". על הנשמות "היהודיות" לתקן לא רק את חטאיהם האישיים, אלא תיקון של חטאי אבותינו, וכלה בחטאים מכווננים של אבות אבותינו כמו חטא קין והבל, עגל הזהב, מכירת יוסף, קרח, בני אהרון, רצח גדליהו בן אחיקם ועוד ועוד. ארועים הנחשבים לחטאים מכווננים שכל העם שילם ומשלם עליהם מאז ועד ימינו.

לסיכום ביניים: התיקון היהודי הנו תיקון חטאים אישיים שנעשים בשגרת החיים. עצם דבקות בכל מצוות התורה, היא הנגדה לחטא שהיה הפרת מצוות ההלכה, בשילוב מובנה עם תיקון קולקטיבי, תיקון נוסף ברובד עליון, על חטאי ישראל בכלל ואבותינו בפרט, ומעליהם - תיקון חטא האדם הראשון, שפגם בעולם כולו.

נמצא עם כן, שחלק מהתיקון של נשמה יהודית, הוא מעין זרוע ביצועית של בורא עולם, לתקן את מה שהתקלקל ונשבר בשחר הבריאה.

ה. המוסר היהודי והגלגול

מהות התפיסה המוסרית, על פי מושג הגלגול היהודי, היא שגרת חיים בתחושת סף נפילה תמידית לחטא. כל מעשה, כל צעד הנו פתח לקלקול ואכזבה על כי רצון האל לא ממולא כראוי. קיימת אכיפה "מלמעלה" של אחריות אישית וגם אחריות על שלום הקהילה והאומה. הבטחה של שכר לצד איום עונש שמרחף תמיד, כי לא ניתן להתחמק מחטא גדול או קטן, בין אם נעשה במודע וביום אם לא. חטאת- נעשית. אין עבירה נמחלת ללא עונש, אם לא מייד אז מחר, ואם לא מחר, אז בגלגול הבא. כל צדיק, זה שהקפיד ולא חטא, זוכה בסופו של דבר, גם אם אחרי זמן רב, בשכר על הטוב, לחסד על מעשיו הטובים, בחייו, ואם לא, מובטח לו חסד בגלגול הבא. רשע, גם אם הרוויח בטווח הקצר- נענש קשות בעתיד, או בגלגול הבא. מאזן השכר והעונש נשמר תמיד, ללא תלות בגורם הזמן. "כל ישראל ערבים זה לזה" – אינו רק סיסמא מוסרית חברתית, אלא תפיסה בה האדם אינו אחראי לעצמו בלבד, ולתוצאות מעשיו הטובים ורעים, יש חלק לא מובטל בגורל משפחתו, קהילתו, הציבור היהודי בכלל ואף קיום העולם. מכאן הגלגול אינו רק עונש, שהוא תיקון על מעשה היחיד אלא גם עונש קולקטיבי על חטאי היחיד, גם אם נמצא הסבר שמדובר בשכר-עונש מורכב, בו כל אחד מהקולקטיב משלם על חטא שעבר אי פעם, ולא נמחל עדיין, או משמש כלי לענישה של אחר.

המשמעות המוסרית של יהדות זו היא קשה: "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תכהינה", למרות אי הנוחות וההסתייגויות הלגיטימיות ממסר זה, עוד במקרא וודאי בהמשך הדורות. ישנן השלכות מעשי היחיד על המשפחה, הציבור, הקהילה והאומה שנעשות בגינם בעתיד הקרוב או הרחוק.

למשל, רק עצם המוצא, מי הם הוריד, משפחתך וכיוצא באלה, קובע את מעמדך המוסרי והלגיטימי בחברה. רק מוצא הוריד קובע את ייחוסך ההיררכי הרוחני, ובחברות מסוימות גם בחברה ממש. השכר הוא איפה הימנעות מעונש, בדיעה שלא ניתן להתחמק ממנו, כשכל פגם במהלך החיים אינו אלא הוכחה שנעשה חטא, במודע או אף לא במודע. הדוגמאות לכך רבות מאד, כמו הסיפור שמסופר על מייסד החסידות הבעש"ט ('שבחי הבעש"ט', סמן קלו), שחלה מאד ולא היה בו כח הדבור 'על עבירה שעשה בקטנותו', והוא מתרעם בפני שמיים על קפדנות היתר הלא סבירה של שרירות הדין, והעדר די חסד. 'והכה' (הבעש"ט) בשערים עד שנפתחו (...). ונכנס וצעק בכעס על בית דין (של מעלה) ואמר, בשביל דבר קטן כזה תפסקו עליו מיתה חס ושלום? (כדי להעניש את הבעש"ט על העבירה השולית שעבר כשהיה עדיין ילד, פסקו השמיים מיתה על גיסו)"

נמצא איפה, שעל פי התפיסה המיסטית היהודית, כל נשמה יהודית נגועה בחטא מעצם מהותה, מאז חטא האדם הראשון, דרך אבות אבותיו, ומעשיו בהווה. גם אם יקפיד על המצוות כראוי, רב הסיכוי שיפול מידי פעם ויענש בזמן המתאים למנגנון הענישה השמימי, שאינו שוכח דבר, והזמן אינו מהווה גורם מגביל. אין פלא איפה שתפיסות אלה זכו גם להתנגדות רבה ביהדות לדורותיה, אך היא שרירה וקיימת ופורחת גם כיום.

1. כפרה, חסד ועונש

החסד היהודי הסוגר את חשבון החטא והעונש הנו מורכב ואינו מוסכם ובהיר לגמרי על ידי שלל הכתבים וההוגים במהלך הדורות. עם זאת נמצא את המאפיינים הבאים:

1. כל עבירה מקושרת לעונש שיבא, גם אם יתמהמה. אם לא עכשיו אז מחר, ואם לא מחר אז בגלגול הבא. מכאן גם אם רע לצדיק, הטוב יגיע, ולהפך אודות מעשי רשע.

2. חזרה בתשובה, הכרה בחטא בהתמסרות מוחלטת לעשיית טוב מעתה ואילך, הנו מרכיב מרכזי בחסד שניתן אם מידי אלוהים או שליחיו, צדיקים שמצויים בעולם כדי להציל, להושיע, לסייע לנשמות שחטאו לחזור למסלול של חיי טהר נטולי חטא והחזרתם למשכן נשמות טהורות. נמצא בספרות הרלוונטית הרבה צדיקים שכל ייעודם הוא לחלץ נשמות שנפלו לגלגולים וחיים קשים במיוחד, כמו בתוך בעלי חיים, או אף לחלצם מתוך הגיהנום וקליפות טומאה.

3. במקרים קיצוניים, בו העונש חמור במיוחד, למשל, הטעיית אחרים שגורמת להם לחטוא שלא במודע (כמו הכנת אוכל לא כשר בכל אחד משלבי הכנתו למאכל), או פגיעה בקהל גדול בשרירות לב – נגזר על הנשמה שלא ניתן האפשרות לתקנה "כל עוד לא נקצב זמן ענישה". כך תמשיך לשהות בתנאים קשים, בחיים חומריים בעולם הזה, או אף בגיהנום, עד שחסד שמימי יתיר אחרת.

4. הגיהנום אינו רק מקום בו נענשים לנצח. המקום נתפס אצל חלק מהמקובלים לדורותיהם כמקום בו מתמרקים החטאים, ולאחר תקופת שהייה בו של נשמה חטאת בסבל ויסורים, נחלצת משם כשחטאה מחול.

5. מות יקרים, בני משפחה וקרובים מבוגרים, צעירים בתחילת דרכם ואף ילדים ותינוקות, מוסבר כהשלמת תהליך מירוק חטאים, כשבדרך כלל יש קשר בין מספר דמויות בארוע.

6. נשמות מתגלגלות על פי המיסטיקה היהודית לכל יצור חי: לא רק ליהודי/ה, אלא גם לבן/בת משפחה חילונית ולהפך, לגוי ולהפך, איש לאשה ולהפך, גלגול לבעלי חיים ולהפך.

7. חלק מהתפיסות גורסות שיש הבדל ממשי בין נשמה יהודית לזו של גוי, כי מקורן השמימי המקורי הוא שונה.

ז. סיפורי גלגול נשמה יהודיים

גלגול נשמות נמצא לא רק בספרי עיון שכדי לקרוא בהם ולהבינם, זקוק הקורא לתיאור בטרמינולוגיה וידע בסיסי במקורות רבים של הלכה ושל קבלה. כדי לקרב את העם לתפיסת שכר-עונש-חסד, ובמיוחד כדי להסביר ולתרוץ מצבים קשים בחיים, אישיים, קהילתיים ולאומיים, סופרו ופורסמו הרבה מעשיות במקורות שונים, שהעיקריים שבהם הם רמזים המצויים עוד בתלמוד הבבלי הדן על תשובה מחטאים (ר' אליעזר בן דורדיא, מסכת עבודה זרה י"ז, א'), וספרי הגות מיסטיים יהודיים בעיקר מהמאה ה-13 ואילך, כמו בספר הגלגולים ושבחי האר"י (מאה 16), שבחי הבעש"ט (מאה 18) וסיפורי חסידיים מפי ממשיכיו, ובשלל פרסומים שונים של מקובלים עד ימינו. בכל הסיפורים מצוקות, אסונות, שרירות בעלי שררה, מיתה פתאומית, גם מות ילדים ואף תינוקות, המוסברים רק כשנפרשת תמונה של מעשים מהעבר, בגלגולים קודמים. ממעשי הדמויות המעורבות עצמם, כמו גם תוצאות מעשיהם של אבות אבותינו, כפירה, רציחות וחטאים במקרא כמו קורח ובני אהרון, רצח גדליהו בן אחיקם ועוד רבים אחרים. גלגולים מסבירים התנהגות משונה של אנשים, התרחשויות, יחסים עם בני אדם אחרים, כמו קלקולים בין בני זוג בחיים קודמים, ומקור ההתרחשויות הנוכחיות, כולל גם מעורבות של בעלי חיים (בדרך כלל בהמות בית או כלבים), כל אלה מתבהרים עם גילוי מהגלגולים הקודם. בדרך כלל מעורב צדיק בסיפור, שמזהה את המקור, ולעתים אף מסייע לנשמה להיחלץ ממצבה.

דוגמא אחת מלקט מעשים של האר"י: **שוחט שהתגלגל לתיש** (הנוסח כאן נשמר אך מקוצר).

יום אחד בערב שהיו לומדים, נכנס תיש גדול ופתח את הדלת ונתקרב לרב ושם פיו באזני הרב [האר"י הקדוש] ודבר עמו, לך לשלום אנכי אעשה כדבריך (...). אמר הרב לר' חיים ויטאל, קום לך וקנה התיש הזה (...). והבא אותו אלי. אמר לו [ויטאל] אדוני, מהיכן אני מכיר אותו [איך מכיר את התיש?], אמר לו, לך והוא יכירך מי הוא. ויקם וילך לחוץ לעיר לעדר הצאן. מיד רץ התיש ויבא אליו ושם קרנו בחגורו (...).

והרב [האר"י הקדוש] שלח אחר כל השוחטים [מצפת וסביבתה] שיבואו לפניו. ויבואו. אמר להם השחיזו כל אחד

את סכינו ולקח הרב סכין מאחד מהם, ובדקו [את הסכין שלקח] כלם. וגם הרב. ויאמר הרב לתיש, הפל עצמך על הארץ ותאמר וידי. וכן עשה. וראו כולם שהוא [התיש] בוכה. וכשגמר [התיש להתוודות] אמר לו הרב, פשוט צוארך [ושחט אותו]. (...) שאלו חברים מה זה הדבר? אמר להם, זה [התיש] היה שוחט פלוני, ויום אחד הכריחוהו שישחט במהרה, והסכין היה בה

פגימה דקה מן הדקה ונעלמה ממנו [השוחט לא ראה אותה, חטא בשוגג], ויצא כשר, ונמצא שהאכיל נבלה לישראל. ובא [התיש, לאחר שנשמת השוחט התגלגלה והוא נולד כתיש] ואמר לי שאתקן אותו שישחטוהו ויזהרו בסכין, שאם יתקלקל הסכין הוא חוזר לגלגולו [לתיש]. לכן תקנתי אותו. ויחרדו כל החברים. ובלילה בא בחלום לרב ואמר לו [הרב לנשמה שנחלצה זה עתה מהתיש], רוחך ינוח בעולם הבא כמו שהנחתני.

התפיסה ההינדית

א. חומר ורוח

ככלל, התפיסה ההינדית רואה את העולם החומרי, החל מקוסמוס (למעשה לא אחד, אלא אינסוף עולמות, בהשראתו התפתחה כבר בשנות ה-50 של המאה הקודמת תאוריית הרב יקומים המדעית), הגלקסיות והכוכבים והפלנטות, וכלה בחי, כבית משכן לנשמות, שהגיעו אליו בעל כרחן לשם לימוד עצמי והתפתחות לדרגה רוחנית, שתאפשר להם לשוב את כור מחצבתם הנצחי, עם מודעות מפותחת של נוכחות אלוהית, שירות, ענווה ואהבה לכל.

האדם הוא רק יצור אחד ממגוון עצום של יצירי חומר ורוח. העולם מתחלק למגוון עצום של דומם וחי, בו תמהיל בין חומר לרוח שונה. ישנם פלנטות "נמוכות", בהם מתגוררים יצורים שהחומר הוא המאפיין העיקרי עם רוחניות מועטה; ישנם פלנטות/ כוכבים "אמצעיות", בהן הרוח רבה יותר, אך החומר הוא הנוכח והמשפיע, כמו בפלנטה שלנו, ובנו, בני האדם למשל. ישנם פלנטות/ כוכבים בהן הרוח היא השולטת, והחומריות בהן קטנה בהרבה – משכן ל"יצירי שמיים" למיניהם. לכן הם אינם נראים לנו, בעיני בשר ודם. אך גם שם, חייהם מסתיימים, גם אם לאחר זמן ארוך בהרבה משל בני האדם. בכל אלה, דומם, צומח וחי חומרי, שוכנות נשמות שכל ייעודן בחומר הוא תהליך מירוק, תיקון, התפתחות ולימוד ליעד, בו לא יזדקקו עוד לחוות את כבלי הקרמה, הטבע והזמן.

נמצא בספרות ההינדית שלל יצורים משונים, שבכל אחד ואחד מהם הוא משכן לנשמה, שאינם מוכרים לנו מהמציאות בעבר ובהווה, כמו גנדאראווה, יקשה, קינרה, רקשה, ועוד רבים. המוכר ביותר מהסיפורים ההינדיים הם ה-וואנארה, אותם קופים דמויי אדם, שמיצגם הבולט הנו האנומן. בכל אלה, יצורים בעלי חיים, דמויי אדם, ואחרים, נמצא שמבחינה אינטלקטואלית ו/או רוחנית יש יצורים שהם פחותים מאתנו בני האדם, לעומת אחרים שהם עולים על כישורי בני האדם בהבטים הרוחניים ו/או הפיזיים.

כך נמצא דמויות מסקרנות, שחייהם ארוכים, אלפי ומיליוני שנים, שבכח היוגה המיסטית מרחפים בחלל בין כוכב לכוכב, פלנטה ופלנטה ללא כל קושי. להעצמת המסר שהגוף הנו משכן זמני בלבד לנשמה, ואינו מקור הזהות של האישיות שמייצגת הנשמה, נמצא בספרות ההינדית מיני חיות, עופות ואף צמחים בעלי מודעות, אינטלקט ועצמה רוחנית גבוהה שאף עולה במקרים אחדים על שלנו. כך גם יצורי כלאיים, ביניהם כאלה שראשם הוחלף, לאחר שהראש המקורי נכרת והושחת, עם ראש של בעל חיים. המפורסם שבהם, בפסלים ותמונות, הוא גנש - Ganesha, בנו של שיווה, שראשו הוחלף בראש פיל, ונחשב לאחד מאנשי הרוח הגדולים בכל הזמנים.

ב. מי הוא "אדם טוב"?

אדם טוב על פי תפיסה הינדית ברובד המתקדם והמורכב של כתבים רוחניים, הוא זה שפועל על פי צו ליבו בפעילות המתאימה לכישוריו ורצונו, לשם שירות הסובב, לא לשם רווח אישי כלשהו, בנכסים, ממון, כבוד, יוקרה, מילוי תאוות גוף וכיוצא באלה.

"הימנעות מפעולה [להשגת רווח אישי] **ופעילות במסירות** [שירות, לא שליטה] **שתיהן מובילות לגאולה**" (בהגוד-גיתא פרק 5, 2).

פעולה למען רווח אישי היא היצמדות, היקשרות לצרכי גוף ואגו חולפים: **"אגב הרהור החושים, האדם נקשר אליהם. מקשר זה צומחת תאוה ומתעורר כעס. כעס מעוות את המציאות (...)** מתבלבל הזיכרון (...) **אובדת התבונה. וכאשר אובדת התבונה שב האדם ונופל לקיום החומרי (...)** מי שחופשי מכל התקשרות ודחייה, ומסוגל לרסן את חושי באמצעות כללי הגאולה, הלה זוכה במלוא חסד האל" (שם, פרק 2, 62-64).

"ישויות החיים בעולם מותנה זה הנן חלקיקים נצחיים שלי. הן נאבקות מרה עם ששת החושים, לרבות התודעה, בגלל חייהן המותנים" (שם פרק 15, 7)

ג. תפקיד הגלגול על פי התפיסה ההינדית

גלגול הנו מסע מפרך של לימוד והזדככות ולרכישת תודעה של אמת, לצד תיקון ותגובה למעשים לא ראויים שכבר נעשו במהלך הגלגולים בין הלידה למיתה וחוזר חלילה. כלומר, קיימת נטיה מודעת או לא מודע, להתפתחות רוחנית אל עבר יעד של השלמת התפתחות מודעות רוחני: **"בזכות תודעתנו הרוחנית מחיינו הקודמים האדם נמשך מאליו לעקרונות האמת, אפילו מבלי לחפש אותם. מחפש אמת סקרן שכזה, שרוי מעבר לפולחן ולטכס שבכתבי הקודש** (בהגוד-גיטא פרק 6, 44).

"על ידי עיסוק בשירות האל, חסידים שבחרו את דרך השירות לסובב, משתחררים מתוצאות מעשיהם בעולם החומרי, ובדרך זו נגאלים ממחזוריות הלידה והמוות ומתעלים אל מעבר לכל סבל [על פי המשך הכתוב אנו מבינים שהכוונה היא ששבים לאלוהות לנצח] (שם, פרק 2, 51).
עד גאולה זו ימשיך מעגל הלידה והמיתה וחוזר חלילה בגלגולים, תוך שהוא נושא עמו את מה שכבר חווה ולמד ועומד לזכותו ו/או לחובתו: **"אותה הויה שזוכר האדם בעזבו את גופו, אליה הוא ישוב תמיד"** (שם פרק 6, 8).

ד. תיקון על פי התפיסה ההינדית: הטוב והסטייה ממנו.

חטא הנו אי-ציות, אי הקפדה וסטייה התנהגותית והגותית משני עקרונות מוסר מרכזיים: **"הימנעות מפעולה** [להשגת רווח אישי] **ופעילות במסירות** [שירות, ללא כוונת שליטה] **שתיהן מובילות לגאולה**" (בהגוד-גיתא פרק 5, 2).

פעולה למען רווח אישי היא היצמדות, היקשרות לצרכי גוף ואגו חולפים: **"אגב הרהור החושים, האדם נקשר אליהם. מקשר זה צומחת תאוה ומתעורר כעס. כעס מעוות את המציאות (...)** מתבלבל הזיכרון (...) **אובדת התבונה. וכאשר אובדת התבונה שב האדם ונופל לקיום החומרי (...)** מי שחופשי מכל התקשרות ודחייה, ומסוגל לרסן את חושי באמצעות כללי הגאולה, הלה זוכה במלוא חסד האל" (שם, פרק 2, 62-64). **"ישויות החיים בעולם מותנה זה הנן חלקיקים נצחיים שלי. הן נאבקות מרה עם ששת החושים, לרבות התודעה, בגלל חייהן המותנים"** (שם 15, 7)

"החטא" הנו חטא אישי, תוצאות על פעולות שנעשות מתוך בחירה אישית של החוטא, שאינן, אגב היהדות בעניין, שייכות לקולקטיב הלאומי/ ציבורי. אחריות על מעשיו בלבד. לב פעולה לא ראויה הנו **שיעבוד לחושים**, היצמדות לתאוות האישיות, שניתן לרסנו במיקוד מודעות והבנה. חשוב וכדאי לעשות זאת לא רק בגלל חוסר התוחלת ו"הרווח" הזעום של היגררות אחר החושים והאגו, אלא תוצאות ההיקשרות הם סבל מתמשך עגמה וכאב. הגלגול הנו איפה מעבר מהיקשרות לצרכי הגוף וחושיו, אל אי היצמדות, אל שירות, פעילות חופשית מכוונה לרווח אישי. כשמודעות זו תבשיל במלאה, לאחר הרבה גלגולים, תשתחרר הנשמה מכבלי הגלגול. מה שחשוב הוא עשיית הטוב וההולם לסובב, לא למען האל וריצויו, אלא שירות לאחר, להעצמה ואף שיקום של רווחת אדם או קהילה. כל מעידה או סטיה משירות האחר/ הכלל, מעשה שנעשה למילוי צרכי חושים ואגו אישי, גורר נשיאה בתוצאה של המשך סבל ועגמה בחיים החומריים.

"מי שאינם מאמינים בשירות מסוד, לא יגיעו אלי [אומר האל]. אלה שבים לנתיב הלידה והמוות שבעולם חומרי זה" (שם פרק 3,9).

ה. המוסר ההינדי והגלגול

עשיית הטוב ההינדי הוא הינתקות ממאווי החושים, הכבוד והאגו, ושירות אישי לסובב כמו גם לאל.

"פעולה ללא התקשרות [לתוצאותיה ולחושים] מובילה להתעלות לעליון"
"מי שפועל תמיד לרווחת כלל ישויות החיים והם נקיים מטא, זוכים לגאולה והתעלות" (בהגוד גיתה 5, 25).

האויב האמתי של האדם, זה שפוגע בו, הוא האדם עצמו: **"מי ששולט בתודעתו, היא תהיה לו הטוב שברעים, מי שנכשל בכך, תישאר כנורא שבאויבים"** (שם פרק 6,6).

המעשים הלא טובים, אלה שמותירים את הנשמה במעגל המיתות והלידות הם היענות לצרכי החושים **"כמו סירה נסחפת על ידי רוח עזה, די באחד החושים כדי לסחוף תבונתו של אדם"** (שם פרק 2, 67).

"זכותך לבצע חובותיך, אולם אינך זכאי לפירות המעשים. אל תחשוב עצמך כגורם לתוצאות מעשיך, ואל תדבק באי עשיית חובותיך. בצע חובותך ברוח שקולה, והימנע מכל זיקה להצלחה או כישלון (...). רחק באמצעות שירות מסוד מכל פעילות לא הולמת ובתודעה זו התמסר לאל. עגמה וסבל היא נחלת אלה הפועלים למען פירות ורווח אישי" (שם פרק 2, 47-49)

המושג "חטא" אינו מתפרט לאי עשיית "מצוות" - הלכות כאלה או אחרות. ודאי שיש נורמות חברתיות ואנושיות שמצופה מכל אחד שיכבד ויעמוד בהם, כמו למשל, אי אכילת בשר, הנחשב להתאכזרות ופגיעה בתהליך ההתפתחות של הנשמה השוכנת בחיה הנאכלת; שמירת כבוד, ציות לכללי החברה, אי פגיעה באחר, ודאי לא לצורך רווח אישי כלשהו, ציות וכיבוד הורים

ועוד. אך כל אלה הם באחריות האדם, והעונש על הפרתם אינו מידי האל וחרון אפו, אלא בעצם מהלך חיי האדם, בעצם תוצאות המעשים הלא ראויים, שמיתרגמים לסבל ועגמה גם בגלגול הבא באמצעות מושג הקארמה שהוגדרה כאן למעלה. תוצאות מעשים לא ראויים הם המסבים לו סבל ועגמה, שבהתנהגות ניאונה ומודעת, ניתן למנוע אותם, ואם נעשו, לתקן אותם על ידי הכרה בשגוי, ועשיית הנכון והטוב.

המוסר ההינדי גורס, שמודעות לאי-היצמדות והיקשרות לצרכי הגוף והאגו, הם המוסר ההולם. מכאן חמלה, הכלה מלאה של הסובב, האנשים, החי והסביבה נטולת ספקות, שירות ותרומה לחברה בעצם עשיית התפקיד במארג החברתי המוטל על האדם, שלא על מנת להנות מפרות המעשים, הם ההתנהגות הניאונה והנדרשת.

מקום האל במוסר ההינדי, הנו כמצפן, כוכב צפון, היעד, אך הוא אינו מתערב, ואינו כופה את רצונו, אינו מעניש באופן אישי על כי הפרו את דבריו, ואינו גורם לטוב או לרע לאדם בזכות או כתגובה למעשיו. האל נייטרלי, ורואה את כל הבריאה באופן שווה, ללא אפליה. באמצעות ידע ומודעות כל אדם יכול לחלץ עצמו ממעגל הלידות והמיתות, מעגל הסבל והעגמה.

“האל אינו יוצר אמצעים או פעולות לאנשים, גם לא את התקשרותם לפירות המעשים; טבעו של האדם הוא הפועל. העליון אינו אחראי לחטאו או למעשהו הטוב של מישהו. בערות מסתירה ידע; היא מבלבלת אנשים. אך לאלה שידע מסלק את בערותם, תודעתם מאירה כשמש וחושפת את הנשגב. אלה שתבונתם, העצמי, התמסרותם ומקלטם מצויים בו – הולכים ללא שוב, טומאתם מיטהרת באמצעות ידע.” (שם פרק 5, 17-14)

אין במעשים נאותים ובמוסר הולם, כוונה לרצות את האל. אם הם נעשים למען ריצוי, מענה ל"רצון האל" – הרי זה לא מוסרי, כי זה נעשה לצורך רווח אישי.

1. כפרה חסד ועונש

כפי שצוין למעלה, הכפרה על מעשים לא מוסריים, על פי התפיסה ההינדית, היא התפתחות התודעה לאי המוסריות של המעשים, ושינוי התנהגותי ותודעתי. החסד הוא חסד עקיף, שכן ככל שנתכוון יותר להלך רוח ומעשים הולמים למוסר המתואר למעלה, נתקרב יותר למטרה העליונה, להתעלות ולהשתחרר מכבלי הקרמה, הטבע והזמן. העונש הנו תוצאות המעשים, לא בחינה מדוקדקת של כל צעד וכוונתו האם לשירות או לא לרווח אישי. תיקון הנו עלייה חזרה לדרך הטובה, בה התודעה מנהלת את התנהגות האדם, לאי היקשרות לחמדנות ותאוות חולפות, אלא לשירות הסובב.

2. סיפורי גלגולים הינדים

הכתבים ההינדיים מלאים בסיפורי גלגולים רבים מאד, כשהמסר המרכזי הנו המחשה לתוצאות מעשים לא הולמים, וחסד אלוהי שמחלץ את הנשמות ממצבים חומריים כמו עצים, בעלי חיים או חיים מלאי סבל ועגמה.

אף לא אחד, אל מחצה, קדוש שעושה רק טוב, עד אחרון החוטאים בגאווה, התנשאות ופוגענות, לא נמלט מסנטימנטים, מילוי צורך אישי, כעס, אגו נפגע ועוד, ומכאן אין מנוס מגלגול נשמה חוזר, עד סיום תהליך התפתחות התודעה והכנה להגיע לכור הנשמות כלם, בתודעת שירות

עמוקה, הפעם לנצח. לשם כך הסיפורת ההינדית מלאה במעשים לא הולמים, כעס תאוה וכד', גם בקרב גדולי היוגים, והאלים המשניים, כמו ברהמה למשל, או שיווה.

סיפור מאלף במיוחד, על הגבול בין סנטימנט אנושי טבעי, שהנו היקשרות המונעת מנשמה להשתחרר ממחזור הלידה והמוות. הסיפור מונגש כאן כתקציר ערוך, בגלל מרוכבות הטקסט ואורכו, מתוך "שרימד-בהגותס" (חלק 5 סוף פרק 7, ופרק 8, פסוקים 1-31): מהראג'ה בהראת, Bharata Mahārāja, היה קיסר כל העולם. הוא מלך זמן רב בתבונה והגינות. הוא דאג היטב לכל האזרחים, דאג לרווחתם, והגן עליהם בשעת הצורך. דמותו הינה מופת ודוגמא לכל מלך. הוא היה מאד חכם ונעלה גם בפן הרוחני. לקראת סוף ימיו, המליך את אחד הבנים המוכשרים תחתיו, ויצא להתבודד ביער, כדי להיפרד מהעולם באופן הראוי והנכון ביותר, ללא היצמדות לבני בית יקרים, לרכוש ונוחות הגוף, שמילא את ייעודו בהצלחה במשך שנים ארוכות. יום אחד, לאחר רחצה בנהר גנדאקי, בעודו לוחש את מזמורי המנטרה שלו, ראה צבייה בהריון שבאה אל הנהר לשתות מים. לפתע נשמעה שאגה רועמת של אריה, ומרוב בהלה, המליטה הצבייה עופר

קטן, והיא מיהרה לחצות את הנהר כדי לברוח, אך מתה ממאמץ הלידה והפחד. בהראת התמלא חמלה, חילץ את העופר מהמים, ולקח אותו לסוכה בה התגורר ביער ודאג לכל צרכיו בחיבה הולכת וגוברת. בהדרגה נקשר לצבי הצעיר ותמיד חשב עליו בחיבה. לאחר זמן לא רב, גדל העופר לצבי צעיר, והפך לבן לוויה קבועה של המהרג'ה, שהתמיד ודאג לו. בהדרגה הזניח את התרגול ביוגה אודות היפרדות מהעולם, ושקע יותר ויותר בדאגה לשלומו של הצבי. למרות שהיה מסוגל לוותר על הממלכה המפוארת שלו, על כל הנוחות לצרכי הגוף, הוא נקשר אל הצבי, וכל מחשבותיו היו אודותיו. פעם אחת נעלם הצבי ולא חזר. בהראת נסער מדאגה, ויצא לחפש אחריו ביער. במהלך החיפוש, בעודו מקונן על הצבי הצעיר, נפל ומת. מאחר וכל מחשבותיו היות ספוגות בדאגה לצבי, התגלגלה נשמתו בלידה הבאה לצבי, שהיה עובר שזה עתה נוצר ברחם צבייה. עם זאת, מאחר והיה מתקדם מאד רוחנית, ובעל תודעה גבוהה, הוא לא שכח את גלגולו הקודם כמלך ואת נסיבות מותו. למרות שהיה בגוף של צבי. הוא יכול היה להבין איך הוא נפל לגלגול של צבי במקום להתעלות, כיאה לנשמה עם תודעה רוחנית כה מפותח. כצבי צעיר עזב את אמו והלך למקום בו מצויים סגפנים שמתעלים רוחנית כדי לשהות במחיצתם, ניזון רק מעלים יבשים, כדי לא לחזור על אותה ההיצמדות וסנטימנטים לפעילות למען מטרה חומרית. לאחר שרחץ במי הנהר, היטהר, ומת. מיד תגלגל לחכם בשם ג'אדה בהראט, שידע אף ליעץ לקיסר אודות דרכי התעלות רוחנית, ועד היום השיחות ביניהם הם מקור לימוד רוחני. עם לכתו מהעולם כג'אדה בהראט, התעלה מיד למקור הנשמות לצדו של האל, ונחלץ ממחזור הלידה והמוות.

לתהיות, להשלמות תוכלו להגיב בבלוג ו/או במייל avrurmr@yahoo.com.

זאת והרבה עוד ניתן לשמוע בהרצאה/ות מוזמנת לפורומים ולקהלים שונים avrurmr@yahoo.com